

Váltás a külpolitikai gondolkodásban, 2004–2006 (Előszó helyett)

Az alábbi szöveg – amelyet a Balkán-központ első kötetéhez előszó helyett csatolunk – 2004. júniusban készült az aacheni Európa Fórum és a (pekingi) kínai–európai kulturális találkozó után. Előterjesztettem azt az Európa Intézet 2004. június 11-i és az akadémiai Nemzeti Stratégiai Program bizottsági ülésén, ahol részben egy közösen indítandó „Balkán-projekt” és egy, a Duna Televízióban sugárzandó európai uniós ke-rekasztal-sorozat mellett érveltem. A tévésorozat tíz részben, havi műsor-ként 2004. június–2005. május között bemutatásra került, a Balkán-projekt pedig ezután, 2005 októberében megindult. A szöveget *előszóként* most a Balkán-kötethez illesztjük, mert szerves előzménye volt annak a Bal-kán-konferencia- (és akció-) sorozatnak, amely a politikusok, társadalom-kutatók, gazdasági szakemberek figyelmét kívánta nyomatékosan felhív-ni a délkelet-európai térségre és általában a világpolitikai gondolkodás jelentőségére. Mert úgy éreztük – és most, 2006 decemberében is úgy érezzük –, hogy a magyar közgondolkodásban túl nagy helyet foglalnak el a mesterségesen gerjesztett belpolitikai csatározások és túl kicsiny he-lyet kap a világpolitika. És mindez akkor, amikor minden lokális aktivi-tást mind jobban meghatároznak a világtényezők...

I. 2004: A politizálás szemhatárának szűkülése

Váltásra van szükség Magyarországon a külpolitikai gondolkodásban. Mind a politikusok, mind a vállalkozók, mind az értelmiségiek gondolkodásában.

Magyarország az EU tagja lett 2004-ben, az ország lakóinak meg kell tanul-niuk a nemzetállami határok helyett egy félkontinensnyi területigazgatási egy-ség, az EU határai között tervezni mozgásukat, boldogulásuk feltételeit.

Az unió határainak kiterjesztése folytatódni fog, mégpedig délkeleti irány-ba. Akármilyen ütemben is hajtják végre: ez lesz az európai történelem egyik legnagyobb vállalkozása a következő évtizedekben. Magyarország az euró-pai történelem fő sodrába kerül. A délkeleti kiterjesztés nemcsak fogyasztói piacot jelenthet a nyugat-európai termékek számára, nemcsak kényszer-modernizációt a balkáni térség számára, hanem hozzájárulhat az egész európai kontinens gazdasági-kulturális dinamizálásához. Segítheti az kontinens világ-

verseny-képességét. Például a térség beltengeri kikötői lehetnek – és feltehetően lesznek is – az európai-ázsiai áruforgalom új kikötő- és átrakodópontjai, amelyek az egész belső-európai térségnek piactágulást és közvetítő tevékenységet kínálnak. Így a Kárpát-medencének is.

A Kárpát-medence kínálkozó nyeresége az unió délkeleti kiterjesztése révén a következőkben foglalható össze: 1. A nyugati és délkelet-európai térség közvetítő forgalma itt haladhat át, különösen, ha ez az európai-ázsiai forgalom élénkülésével is együtt jár. 2. A most fejlődő-fejlesztendő térség – a Balkán – közvetlen szomszédságában fekszik, így az ottani befektetésekhez helyismerettel, történelmi-emberi-kulturális kapcsolatai révén előnnyel rendelkezik. 3. Tengeri kikötőkhöz juthat – 1918 után először –, ami nemcsak általában könnyíti a világkereskedelem útvonalainak elérését, de a világpiacra engedi az itteni termékeket, amelyeknek egy része a tengeri kikötés hiánya miatt eladhatatlan.

Értelmiségi morgolóadások, 1990–2004

Felül kell vizsgálni a rendszerváltás utáni *állami adminisztráció külpolitikai irányának alapelveit és gyakorlatát*. Az alapelvek – összehasonlítva az egymást követő kormányok programjait – méltánylandóan törekszenek a magyar állam világpolitikai és regionális helyét kijelölni. A három alapelv az állami külpolitika irányairól, amelyek máig érvényesnek tekinthetők, az 1990-es évek közepére kialakultak. Ezek jól ismertek a politikai expozékból: 1. az euroatlanti integráció, 2. a regionális kapcsolatrendszer építése, 3. a határokon túli magyarság érdekeinek képviselője. Senki nem vitatja fontosságukat. De a pártprogramokat, majd miniszterelnöki országgyűlési expozékat és kormányprogramokat érdemleges tudományos és társadalmi vita csak kevéssé követte az utóbbi másfél évtizedben. A külpolitikának sok „szakértője” és „belebeszélője” van, mint e sorok szerzője is. De kevesen vannak – mind a történészek, mind a politológusok, mind a közgazdászok között –, akik erre szakosodtak. Sajnos.

Sajnos az is, hogy a rendszerváltás *belső politikai torzsalkodásai, a pozicionális és gazdasági őrsváltások hevesége (1990-től) elterelte a figyelmet a külpolitika fontosságáról*. Épp akkor, amikor a szovjet zóna felbomlásával az állam és polgárainak mozgásteret kitért. És elterelték a belpolitikai csetepaték a sajtó és a politikusok figyelmét a mindenkorai külpolitikát követő *értelmiségi morgásokról*: vajon a nemzet érdekében állott-e 1990-ben a szovjet-országi kapcsolatokat ennyire alárendelni az érzelmi szovjetellenességnek buta, szájhősködő plakátokkal? Gondoljunk csak a „Tovariszi konyec” feliratú plakátra. (Mindezt azután, hogy a kormány 1990 márciusában aláírta a szovjet csapatok kivonásáról szóló megállapodást.) – Csak morgás szintjén maradt az a nézetünk, hogy a magyar

történelemben négyszáz éve uralkodó, egyoldalú nyugat-európai tájékozódást ki kell egészíteni. És nemcsak az amerikai kontinens irányába – ami 1990 után gyorsan megtörtént –, hanem a harmadik világ, nem utolsósorban Kína, India, Japán és Kelet-Európa irányába is. Mint ahogy arról sem folyt nyílt vita – csak „klubszerű morgások” hallatszottak –, *hogy új alapokra helyezett kelet-európai, délkelet-európai, szovjet-orosz kapcsolatrendszerre van szükségünk.* Indokolt volt a 18–20. század egyoldalú tájékozódása – mondtuk –, hiszen a magyarság létkérdéseire a válaszokat többnyire a nyugati nagyvárosokban adták meg. Sőt, a nyugati nagyhatalmak húzták meg térségünkben a nemzetállamok határait is. De a globalizáció 1990 utáni kibomlása új lehetőségeket kínál. Például *az euroatlanti térségen kívüli társadalmakban is.* Amely euroatlanti térségben – paradox módon – korábban, az 1970–1980-as években a Szovjetunió politikai oldalvizein idővel a nemzeti érdekeket nagyon is ügyesen érvényesítette a pártállami külügyi, párt- és szakigazgatási-kereskedelmi-kulturális apparátus. Dőreség – mondtuk – a nemzeti érdekeket minduntalan alárendelni ideológiai-napi politikai kurrens dogmáknak. Ahogy azt az 1949 utáni adminisztráció tette, és amelyet sok eredménnyel korrigált a szovjet megszállás ellenére az 1974 utáni apparátus. Most, 2004-ben hozzátesszük: hát legalább az Európai Unió keleti kiterjesztése idején vegyük már észre a *számunkra kínálkozó keleti-délkeleti lehetőségeket és hagyjunk fel az euroatlanti állami külpolitika egyoldalúságával.*

Az Európában valóban egyedülálló kisebbségi törvényt megalkotó (1993) kormánynak nem kellett volna koncepciót kialakítani arra az esetre, ha bekövetkezik *egy közép-kelet-európai államhatár-átrendeződés?* Ami meg is történt 1992-ben! Sem az 1938 utáni megoldások érvényesülése (Szlovákia önállósodása vagy Jugoszlávia szétesése), sem az 1945 utáni modell összeomlása (a Szovjetunió visszavonulása a térségből) nem váltott ki akciókat a magyar kormányból a nemzetközi hatalmak irányába! Mi nem területrevízióról beszéltünk, hanem a kisebbségi jogoknak legalább olyan biztosítékairól, amelyeket az 1919–1920. évi békeszerződések után kialakítottak, és amelyek 1945 után – a szovjet jelenlét miatt – a térségben nem érvényesültek. (Akadémiai berkekben készült ilyen tervezet a kisebbségi kérdés kezelésére: nemzetközi magatartáskódex 1992 tavaszán. El is jutott európai uniós fórumokra. Terjesztettük is több nyelven Nyugat- és Kelet-Európában. A kormányzat – jóindulatának kinyilvánítása mellett – nem kötötte össze a magyarországi kisebbségi kérdés kezelésének törvényes szabályozását [1993] a javasolt közép-kelet-európai szabályozás követelésével.) – *Értelmiségi morgolódás* maradt a következő periódusban (1994–1998-ban) Budapest gazdasági-politikai szerepének sürgetése: egy „közép-kelet-európai Davos” létrehozása (1994), amely szerepet játszhatott volna a térség uniós csatlakozásának és az „unióképesség”-nek az előkészítésében. És amely fórumon megfogalmazódhattak volna a térség sajátos érdekei. Az érdekkülönbségek a nyugat- és észak-

európai területek társadalmával: akár a munkaerő-vándorlás, az agrártermékek, a területfejlesztés területén. (Amely ügyekben felkészületlenségünk később oly sok hátrányt eredményezett. És amely felkészületlenség akár politikusi hibának is minősíthető.)

És ma már – az első kortörténeti összefoglalókat írva – erősen firtatjuk: *menyire segítette az állami adminisztráció – 1994–2004 között – a magyar társadalom felkészítését az EU normáinak befogadására és hatásának kezelésére?* Vagy miért nem készítették fel akár csak az állami szak- és önkormányzati apparátust az uniós normák helyi alkalmazására? Vagy miért nem készítettek fel őket az uniós bürokráciával való vitákra, vagy akár a helyi érdekek érvényesítésére? E téren is erős elmarasztalás várható az utókor történéseitől.

És akkor jönnek a *„konceptióhiányt” feszegető értelmiségi kérdések.* Már 1990-ből. Vajon helyes volt-e a *külgügyi adminisztráció* – egyáltalán a képviselők – olyan *megkurtítása*, amely már a rendszerváltó kormány idején, 1989-ben megkezdődött *„dereguláció”* – azaz megtakarítás – címén. A deregulációnak igen nagy érdemei voltak az állam belső adminisztrációjának karcsúsításában, de amely a *„külgügy”* terén sokunk szerint 1989-től folyamatosan *„öngyilkosság”* volt. Sorra vágta el azokat a szálakat, amelyeket – rossz vagy jó politikai megfontolások okán – az 1974–1989 közötti külpolitika a világ szinte minden részén kiépített. 1989–1990-től az állam végre nyitott lett, a kereskedés, a vállalkozás, a személyi mozgás szabadá lett, megszabadult a politikai hidegháború korlátozottságától! És éppen ekkor az adminisztráció elvagdossa a számunkra érvényesülést, sikereket kínáló világhoz kötő képviselési szálakat. A mi – azaz a világvándor értelmiségiek, kereskedők, vállalkozók – nagy szomorúságunkra. (Miközben pártpolitikai-ideológiai megfontolások alapján 1990 után újra felduzzasztották a belső igazgatási – önkormányzati és állami-szakigazgatási – adminisztrációt.) *Egy befelé forduló, a belpolitikai hatalmi küzdelmeket egyoldalúan preferáló politikai gondolkodás lett úrrá Magyarországon, amely nem ismerte fel: az ezredfordulón minden egyes tanterem, munkapad, hivatal a világvárosa része. És nem ismerte fel: a kisnemzeti, kisállami lét (a kis adófizetői közösség) jobban rá van szorítva a glóbusz-szintű szemléletre, mint valaha.* Mind a politikai, mind a gazdasági gondolkodásban a *„külpolitikai”* megfontolásoknak nagyobb helyet kell(ene) biztosítani.

Egyáltalán van-e, vagy volt-e *jövőképe* bármelyik adminisztrációnak is: *milyen magyar állampolgári és nemzeti közösséget képzelt el a 21. századra?* – kérdeztük többször az elmúlt 15 év folyamán. *Mi egy világra nyitott, a világban vállalkozóként – mind kulturálisan, mind munkavállalóként, befektetőként – mozgó polgárt képzelünk magunk elé.* Aki talán kevésbé igazodik ki a budapesti hektikus, belvárosi formális és informális idegörlő taposásokban, de otthonosan mozog a világ minden sarkában. És olyan államot képzelünk (képzeltünk) el, amelyik segíti polgárait a világvárosa-képes-

ség elérésében. Többek között azzal, hogy az átlagosnál erősebb külügyi – no nem csak külügyminisztériumi – adminisztrációt tart fenn. Hát nem így történt. – 2004-ben hozzátesszük: legalább most, az unió tagjaként figyeljünk fel a világgpiaci – gazdasági-kulturális világgpiaci – kihívásokra és lehetőségekre és kezeljük az állami adminisztráción belül a világpolitikai képviselőket kiemelt ágazatként.

A politika globalizálódása

Felül kell vizsgálni az „állami külpolitika” értelmezését is. Ahogy ez – tapasztalataink szerint – az EU tagállamaiban is történik. Az EU „tagállamai-nak” külügyi adminisztrációját – megfigyeléseink szerint három új keletű szerkezeti konfliktus feszíti. 1. A szakadminisztrációk globalizálódása. 2. Az EU közös külpolitikájának követése és a nemzetállami érdekek képviselőinek összhangja. 3. Az unióval – az európai integrációval – párhuzamosan végbemenő glóbusz méretű integráció kibontakozása és azokban a nemzetállami érdekek képviselője. Vegyük sorra ezeket...

1. *A szakpolitikák internacionalizálódása.* – A történészek pontosan tudják: az ország külkapcsolatai a modern korban nem korlátozódnak az állami adminisztrációra, hanem kiterjednek az internacionális vállalatok és a kulturális-tudományos intézmények rendszerére. És azt is tudják: már a századelőtől ágazatonként alakulnak a nemzetközi (államok közötti) szervezetek, közöttük világszervezetek. (Mind kereskedelmi, gazdasági, mind kulturális téren.) A szakpolitikák is a nemzetközi porondon folynak, követve a termelés és a kereskedelmi, kulturális tudományos aktivitás globalizációját. Ez a tendencia is megkívánja, hogy az államok egyes szaktárcái aktív nemzetközi politikát (szak- külpolitikát) folytassanak. *Az állam „külpolitikája” tehát az állami adminisztráción belül sem korlátozódik a külügyminisztériumra, mint szaktárcára, hanem kiterjeszkedik a „szakpolitikák”-ra, azaz a kormányzaton belül a szaktárcákra.* Ezért is a második világháború utáni európai kormányzati adminisztráció történelmének egyik sajátossága: *az egyes szaktárcákon belül a „külügyi” részlegek létrehozása.* Másik sajátossága: az ún. tárcaközi bizottságok-szervezetek létrehozása. Részben azzal a céllal, hogy az ügyek áttekintését immár gátoló túlspecializálódottságot ellensúlyozza, részben éppen azzal a céllal, hogy az egyes ágazatok nemzetközi tevékenysége és az állam külügyi apparátusa között összhangot teremtsenek.

A magyar államszervezetben (és az uniós államszervezetben is) ezek a konfliktusok akkor lettek sokunk előtt világossá, amikor az Európai Unióra kandidált országok felkészültségének monitorozása megkezdődött 1997-ben. (Ahol Magyarország még igen jól szerepelt.) Ma még csak kritikai morgásokat hallani arról: sikerült az egyes ágazatok – mezőgazdálkodás, környezetvédelem, oktatás, tudomány stb. – „külpolitikájának” (azaz európai uniós)

hatékonyágát biztosítani. Mennyire tudták a szakterületek adminisztrátorait és mindenekelőtt a termelési-szolgáltató egységeket felkészíteni az uniós normákra? Vajon jól működött-e a *túlságosan külügyminisztérium-központú EU-felkészítés*? (Szerintünk ugyanis kormányzati-politikai hiba történt. Vajon nem kellett volna odafigyelni a tudományos-értelmiségi szférából meg-megújuló „morgás”-ra, hogy az EU-politika nem egyszerűen a külügyi tárca dolga? Most az ország kárára fordult az, hogy 2002 után a kormányzaton belül a külpolitikai adminisztráció politikailag túl erős volt és kisajátította az „Európa-politikát”.)

2. *Az EU közös és az egyes tagállamok saját külpolitikájának érdekei.* – Már most, 2004 nyarán is látjuk, hogy a lisszaboni elképzelések (2000) arról, hogy 2010-re az Európai Unió a világgazdaság egyik legerősebb területigazgatási egysége lesz – inkább csak vágyálmok voltak. Kétségtelen, hogy már látszik: az EU-ban nem sikerült a kínálkozó gazdasági és munkaerő-potenciált a kívánt hatékonysággal működtetni. Nem tudhatjuk tehát, hogy a szakpolitikák mennyire lesznek „közös uniós politikák”, azaz mennyire sikerül az EU-t mint közös területigazgatási és gazdasági-kulturális egységet kialakítani és a nemzetállamok jogosítványait uniós szintre emelni? Vagy talán az angoloknak lesz igazuk, akik az unióból még mindig jobban szeretnének lazábban kapcsolódó, társult államok szövetségét formálni? Az iraki háború szintén látványosan rázta meg az EU egységét a külpolitika terén. Világossá vált: a nemzetállami érdekszövetségek és a nemzetállami adminisztrációk önmozgása sokkal erősebb, mint az európai (sőt az európai uniós) kötelékek. 2001. januárban a Nizzát értékelő berlini Európa Fórumon Javier Solana még magabiztosan ismertette az EU közös külpolitikájának négy alapelvét. 2004 májusában az aacheni Európa Fórumon már csak a közös külpolitika „ábrándjáról” beszéltünk. (Ugyanitt hangzott el egy kutató kérdése: van-e áttekintésünk arról, hogy az EU közös adminisztrációjának létrejöttével vajon mennyit zsugorodott a nemzetállami adminisztrációk létszáma. A kérdést elismerő, és spontán kitérő önkritikus kacagás fogadta.) De ugyanilyen kételkedéssel tárgyalták 2004 májusában Aachenben a frissen felvett országok egyes szakigazgatási apparátusainak felkészültségét a közös – európai uniós – harmonizációk végrehajtására. Igaz, hogy az új tagállamok külügyminiszterei, államtitkárai a szokásos, „kötelezően” optimista-magabiztos beszédeket tartották (a magyar kormány képviselője itt nem volt jelen). De a szakértő referensek hozzászólásai telve voltak számokkal, amelyek arról tanúskodtak: a csatlakozó államok sem a harmonizációra való felkészültséget, sem a megkívánható Európa-ismeretet, sem a kellő nyelv-ismeretet nem tudják felmutatni. És – hogy ugyancsak a legutóbbi aacheni tapasztalatoknál maradjunk – készülve az EU-parlamenti választásokra, minden országban határozott Európa-szkepszist, az alkotmány körüli

huzavona miatt „kiábrándultságot” tapasztaltak. Kérdés, hogy a nemzetállamok külpolitikája mennyire integrálódik a hagyományos „külügy” – a diplomácia – szintjén és mennyire integrálódik a szakpolitikák (oktatás, agrár, környezetvédelem stb.) szintjén. Tapasztalatom szerint: a következő évek nagy előrelépése az egyes szaktárcák „europaizálódása” lehet, mert ezt ki fogja kényszeríteni a visszatarthatatlan integráció a termelésben, kereskedelemben, környezetvédelemben, víz- és természetgazdálkodásban. (Vagyis az élet azon területein, amelyek a pártpolitikától függetlenebbek.) És ez a tendencia természetesen szükségessé teszi az állami adminisztráción belül az egyes szaktárcák és a külügyminisztérium évszázados munkamegosztásának újragondolását.

Ma még nem látni pontosan, hogy a kontinentális és a nemzetállami adminisztráció hogyan fog szervesülni. Minden tagállam adminisztrációjában bizonytalanságok élnek.

3. *A glóbusz szintű és a kontinentális (európai) integráció párhuzamosan halad előre.* Egyébként is: 1992-ben, az EU születésének évében még nem láthattuk pontosan, hogy az 1990-es évek második felében milyen integrációs hullámot hoz a világnak korunk tudományos-technikai forradalma, az informatika. Az „érintkezéskultúra” forradalma a termelésszervezetet, a magánérintkezést, a kulturális-szellemi kapcsolatrendszeret rövid évtizedeken belül alaposan átgyúrja. És átgyúrja majd az igazgatási egységeket is: soha nem látott globális szak- és ágazati társulásokat hoz létre, teljesen új érdekszövetségeket teremt máris a világ különböző pontjain. Leegyszerűsítve: egyáltalán nem biztos, hogy földrajzilag egymáshoz közel eső helyi közösségeknek a szomszédaikkal lesznek közös érdekeik. A piacszervezés globalizálása szétfeszíti a földrajzi-területi integrációk érdekközösségeit. Az EU tagállamainak sem biztos, hogy az EU-n belül támadnak érdekszövetségeseik, és nem tudni, mennyire tud majd az EU „kontinentális érdekeknek” alárendelni „lokális” érdekeket. Vagy olyan kapcsolatokat, amelyek az egyes tagállamokat, vagy azoknak kisebb termelési egységeit a világ más részén keletkező integrációhoz, vagy nemzetállamokhoz kötik. – Kétségtelen: az unió tagállamainak mind külügyminisztériumai, mind szakminisztériumai törekedni fognak államuk polgárainak érdekérvényesítésére a világpiacon még akkor is, ha ez a kontinentális érdekek ellen hat.

És így folytathatnánk, vagy folytathatnák mások, a több könyvtárnyi külügyi szakirodalom tekintélyes szerzői vagy aktív külpolitikuskok azokat a szempontokat, amelyek egy új külpolitikai stratégia kialakításakor megfontolandók lehetnek. Egyben vagyunk csak biztosak: a kis adónyerésű, kevés állampolgárral rendelkező Magyarországnak szüksége van külpolitikai stratégiára. Szükségessé teszik ezt mind az unióban, mind a világgazdaságban és politikában végbemenő változások. És szükségessé teszi ezt az egyén szintjén kibontakozó világverseny. *Hamarosan eljön az idő, amikor a polgár*

majd azon méri a helyi (állami) adminisztráció teljesítményét, hogy az mennyire szolgálja az ő és gyermekei világv verseny-képességét. Nem pedig azon – mint ma –, hogy mennyire szolgálja ki indulatait, érzelmeit, ellenszenveit.

Az egyén cselekvési rádiuszának tágulása

A külpolitikai gondolkodásban szükséges váltásról beszéltünk, beszélünk. *Váltásról* nemcsak az állam külpolitikájában, de *a társadalom egészének gondolkodásában*. Mindenekelőtt *a vállalkozók-beruházók és az értelmiség gondolkodásában*. Váltás szükségéről gondolkodásuk mindennapiságában. Miközben megtervezik köznap i életcéljaikat: hivatás- és foglalkozásukat, gyermekeik taníttatását, vagy éppen vállalkozói befektetésüket. Mind a planetáris méretű integráció, mind az EU ezen belül az unió délkelet-európai kiterjedése egy még beláthatatlan szélességű életkeretet kínál. Mindehhez új eszközkészletet, az új, digitális alapú érintkezésrendszert. A modern emberi történelem 5000 évében soha nem *tágult ilyen hirtelen és ilyen tért ölelően a gondolkodás- és életrádiusz*. Mindazok a lehetőségek a befektetések, új termelésrendszerek létrehívása és ismeretgazdagítás területén, amiket ez a rádiusz-tágulás ad, elsősorban a vállalkozói és értelmiségi középosztályok számára kínál teret. Kihívások az ő napi aktivitásuk számára. És e lehetőségek az ő napi aktivitásuk eredményeként válhatnak valóra: jobb életminőség „előállítására”, egyetemesebb életnormák terjedésére és megélésére. Olyan földrajzi térségekben is – akár Fekete-Afrika, akár Dél-Amerika, akár Belső-Ázsia vidékein –, ahol életminőség vágyott szintje a fizikai életminimum előállítása, és megszabadulás lehetne az éhezéstől és tömegjárványoktól. Hogy valami nemes célt is javasoljunk a fegyverkereskedésben, áru- és tőkekihelyezésben oly leleményesen „globalizáló” fehér ember civilizációja számára. Ezeknek a középosztályoknak kell kikövetelniük az állami adminisztrációtól, hogy adófizetői pénzükből olyan iskolarendszert, olyan kutatói bázisokat, olyan diplomáciai rendszert működtessenek, amelyek segítik őket az új integratív technikai lehetőségek kihasználásában.

Vajon mennyire készülnek fel e középrétegek az új integrációs korszakra? Csak most kezdjük adni diákjainknak az első kutatási témákat, amelyek ezt a „világra-felkészültséget” mérhetik fel. Bizonyos területekről vannak információink. És ezek eléggé lehangolóak. Egyetemeinken – például bölcsészkarainkon – alig találunk Európa-ismeretek oktatását. Még kevésbé olyan helyet, ahol ezeket esetleg idegen nyelven végzik. Diákjaink idegen nyelv-ismerete papíron talán megfelelő, de gyakorló tanárként – egybehangzó tapasztalat fővárosi professzorok között – arról beszélünk, hogy diákjaink valóban használható nyelvismerete nem jobb, mint az 1980-as évek második felében volt. (Ami még szomorúbb, hogy szakirodalmi értékük színvonala anyanyelven is határozottan hanyatlott.) – *A világtörténelmi ismeretek jelenléte* – hogy csak szűkebb szakmámról, a történelemtől beszél-

jek – az egyetemi-főiskolai *képzésben nem emelkedett*, és furcsa módon az ilyen témák iránti *érdeklődés is csökkent*. – Ezekről a jelenségekről beszélgetve, tanártársaink szomorúan utalnak arra: a médiában – mindenképp a TV-ben – a világgazdasági-kulturális ismeretek aránya gyengébb, mint a rendszerváltás előtt volt. (Vajon a külkulturális-gazdasági „magyar támaszpontok” leépülése ment végbe gyorsabban az állami adminisztrációban, vagy a világismeretek aránya csökkent drasztikusabban a TV-műsorokban a rendszerváltás óta?) Mindent elnyom viszont a pártpolitikai kakaskodások, hebrencskedések, másfelől a kriminális erőszakok kultusza.

Akár mennyit is vitatkozunk a szakpolitikában a kifényesített statisztikai adatsorokat felmutató optimista arcú „eredmény-politikusok”-kal a képzési-továbbképzési rendszerünkről, nem sokra megyünk. Ezért inkább a viták helyett a civiltársadalom mozgósítását, a magán- és közzféra összefogását sürgetjük.

2004. június

II. 2005–2006: Balkán-projekt

Az Akadémia 1996-ban indult Nemzeti Stratégiai Kutatásai során már kialakultak azok a kutatói és professzori együttesek, amelyek arra szövetkeztek, hogy feltárják a magyar állam és a magyarság előtt nyíló alternatívákat az ezredfordulón. A vízgazdálkodás, az agrárium, a közlekedés, területigazgatási rendszerünk, a kis nyelvi kultúra, szociális ellátórendszerünk, intézményeink európai uniós harmonizációja, energiagazdálkodásunk, természetvédelmünk stb. szintjének felmérése szerepelt a programokban. 2005 júniusában, amikor egy Balkán-program meghirdetésére és megkezdésére vállalkoztunk, ezen erőket igyekeztünk „csapatba” tömöríteni. Elhatároztuk egy konferenciasorozat indítását, amely az EU délkeleti kiterjesztésének következményeit és lehetőségeit tárgyalja, akadémiai szakértők és a vállalkozói szféra, a kormányzati és a civil szervezetek részvételével. Elhatároztuk egy internetes honlap létrehozását és havi frissítéssel elektronikus folyóiratszerű üzemelését. (Egyelőre magyarul, 2007 második felétől angol nyelven is.) A honlap tartalmazza a konferenciák előadásainak, hozzászólásainak szövegeit is. A szövegeket kötetbe szerkesztve megjelentetjük magyarul, angolul.

A Balkán-projekt 2005 októberében megindult. Az indítványozó budapesti Európai Intézeten kívül a programbizottságban a hazai akadémiai, egyetemi és külföldi intézetek képviselőit (Ausztria, Szlovákia, Románia) találhatjuk meg. Az elgondolást felkarolta az akkori külügyminiszter, Somogyi Ferenc és elvállalta a nyitókonferencián az első előadást. 2005. november és 2006. október folyamán konferenciákat tartottunk (összesen hetet) a következő kérdéskörökről: Milyen emberjogi konfliktusokat erősít majd meg az unión belül a balká-

ni térség csatlakozása és államainak fokozatos felvétele az Európai Unióba? Az európai területi integrációs programok (INTERREG-ek), hogyan segíthetik elő a Balkán-térség integrálását a közép-kelet-európai termelési-közlekedési rendszerekbe? Milyen kilátásai vannak Magyarországnak és a Kárpát-medence államainak az új európai közlekedési folyosók kiépítésénél? Mi lehet a szerepe a Dunának mint európai (7-ik) közlekedési folyosónak és általában a Kárpát-medencének a délkelet-európai vízgazdálkodásban? Milyen közös gondokat hozhatnak magukkal az interkontinentális éghajlatváltozások a Kárpát-medencében és a balkáni térségben? Milyen új világgazdasági környezetbe illeszkedik a Balkán-térség, és milyen magyar lehetőségek nyílnak az EU kibővítése során? Versenyársak vagy kooperációs térségek lesznek-e az élelemtermelésben a balkáni és a Kárpát-medencei államok?

E konferenciák előadásainak szerkesztett változatát kapják kézhez most az olvasók, és közben javasoljuk: klikkeljenek rá a www.balkancenter.hu című honlapra, amely Juhász József és Antal Andrea vezetésével működő szerkesztőség munkájának eredményeként közli aktuális Balkán-híreinket.

Örömmel látjuk, hogy szerény kezdeményezésünk csak egy volt azon akciók közül, amelyek ösztönzik – éppen 2004. évi EU-tagságunk óta – az állami politikát: legyen markánsabb külpolitika koncepciója. Sőt, vitatják az utóbbi évek külpolitikai preferenciáit is. (Ilyen átfogó kritikai elemzések olvashatók a „Magyar külpolitika a 20. században” című tanulmánykötetben, amelyre ezúttal is felhívjuk olvasóink figyelmét. Különösen a jelent bíráló Kiss J. László, Tóth Péter, Póti László és a Balkán-politikát taglaló Szilágyi Zsuzsa tanulmányaira. A kötetet Gazdag Ferenc és Kiss J. László szerkesztették.)

*

Hiszünk abban, hogy minden intézménynek, egyénnek a maga szerény eszközeivel kell a „maga dolgát” végezni. Hogy miben jelentkezik majd iparkodásunk eredménye? Nem tudhatjuk. De már találkoztunk egy nemes gondolkodású, „értelméből meggazdagodott” professzorral, aki nemzetközi méretekben sem jelentéktelen összeget helyezett el a Duna-völgy és a Balkán-kapu tanulmányozására, az Európa Intézet egyik alapítója több évre megfinanszírozta egyetemi telephelyünket, az Akadémia stratégiai pályázatán támogatást nyertünk honlapunk, konferenciáink, kiadványaink szerkesztésére és meghívásra a miniszterelnökségen is számot adhattunk a Balkán-projekt céljairól, közhasznáról a kormányzati adminisztráció meghívottjainak.

És közben nemcsak morgunk-morgunk, nem egyszerűen kritizálunk, hanem javaslatokat teszünk. Hogy elősegítsük a gondolkodást helyünk-ről a világban, Európában, Közép-Kelet-Európában.

2006. december

Glatz Ferenc